

Universitätsbibliothek Wuppertal

Auli Gellii Noctes Atticae

Gellius, Aulus

Lugd. Batavorum, MDCLXXXVIII

Liber quartus

Nutzungsrichtlinien Das dem PDF-Dokument zugrunde liegende Digitalisat kann unter Beachtung des Lizenz-/Rechtehinweises genutzt werden. Informationen zum Lizenz-/Rechtehinweis finden Sie in der Titelaufnahme unter dem untenstehenden URN.

Bei Nutzung des Digitalisats bitten wir um eine vollständige Quellenangabe, inklusive Nennung der Universitätsbibliothek Wuppertal als Quelle sowie einer Angabe des URN.

[urn:nbn:de:hbz:468-1-1123](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:468-1-1123)

stodita & recondita habet sicuti arca. quam ob causam *parcus*, quasi *par arca nominatus est*; tum Favorinus ubi hæc audivit, Superstitiosè, inquit, & nimis molestè atque odiosè confabricatus commolitusque magis est originem vocabuli Gabius iste Bassus quam enarravit, nam, si licet res dicere commentitias, cur non probabilius videatur ut accipiamus *parcum* ob eam causam dictum, quòd pecuniam consumi atque impendi arceat & prohibeat, quasi *pecuniarcus*. Quin potius, quod simplicius, inquit, veriusque est id dicimus. *Parcus* enim neque ab arca, neque ab arcendo, sed ab eo quod est *parum*, & *parvum*, denominatus est.

LIBER QUARTUS.

CAPUT I.

Sermo quidam Favorini philosophi cum grammatico jactantiore factus in Socraticum modum: atque inibi in sermone dictum quibus verbis penus a Q. Scævola definita sit.

IN vestibulo ædium Palatarum omnis ferè ordinum multitudo opperientes salutationem Cæsaris cõstiterant. atque ibi, in circulo doctorum hominum, Favorino philolopho præsentè, ostentabat quispiam grammaticæ rei doctor scholica quædam nugalia, de generibus & casibus vocabulorum disferens, cum arduis superciliis vocisque & vultus gravitate composita, tanquam interpret & arbiter Sibyllæ oraculorum: tum adspiciens ad Favorinum, quamquam ei etiam nondum satis notus esset, Penus quoque, inquit, *variis generibus dictum & varie declinatum est. nam & hoc penus & hac penus, & bujus peni & peneris & peniteris & penoris veteres dictaverunt.*

mundum

*mundum quoque muliebrem Lucilius in Satirarum sexto-
decimo non virili genere, ut ceteri, sed neutro appellavit
his versibus:*

Legavit quidam uxori mundum omne penumque.

Quid mundum; quid non? nam quis dijudicet isthuc?

atque omnium horum & testimoniis & exemplis con-
strepebat. quumque nimis odiosè sibi placeret, inter-
cessit placidè Favorinus, &, jam bone, inquit, magi-
ster, quicquid est nomen tibi, abundè multa docuisti,
quæ quidem ignorabamus, & scire haud sanè postulaba-
mus. quid enim refert mea, ejusque quicum loquor, quo
genere *penum* dicam aut in quas extremas litteras decli-
nem, si nemo id non nimis barbarè fecerit? sed hoc
planè indigeo addiscere, quid sit *penus*, & quo sensu
id vocabulum dicatur, ne rem cotidiani usus, tamquam
qui in venalibus Latinè loqui tentant, alia, quam oportet,
voce appellem. Quæris, inquit, rem minimè
obscuram. quis adè ignorat *penum* esse vinum & triti-
cum & oleum & lentem & fabam atque hujuscemodi
cætera? Etiamne, inquit Favorinus, milium & pani-
cum & glans & ordeum *penus* est? sunt enim propemo-
dum hæc quoque ejusmodi. cùmque ille reticens hære-
ret: Nolo, inquit, hoc jam labores, an ista, quæ dixi,
penus appellentur. sed potesne mihi, non speciem ali-
quam de penudicere, sed definire genere proposito &
differentiis appositis quid sit *penus*? Quæ genera & quas
differentias dicas, non hercle, inquit, intelligo. Rem,
inquit Favorinus, planè dictam postulas, quod est
difficillimum, dici planius. nam hoc quidem pervulga-
tum est, definitionem ex genere & differentiâ consiste-
re. sed si item mihi præmandere, quod ajunt, postulas;
faciam sanè id quoque honoris tui habendi gratia. atque
deinde ita exorsus est. Si, inquit, ego te nunc rogem, ut
mihi dicas & quasi circumscribas verbis, quid *homo* sit;
non, opinor, respondeas *hominem* esse te atque me.

hoc

hoc enim, quis homo sit, ostendere est; non, quid homo sit, dicere. sed si, inquam, peterem ut ipsum illud, quod homo est, definire, tum profecto mihi diceres, hominem esse mortale animal rationis & scientiæ capiens; vel quo alio modo diceres, ut eum à cæteris animalibus omnibus separares. proinde igitur nunc te rogo, ut, quid sit *penus*, dicas, non ut aliquid ex *penu* nomines. Tum ille ostentator voce jam molli atque demissa, Philosophias, inquit, ego non didici nec discere appetivi; & si ignoro an ordeum ex *penu* sit, aut quibus verbis *penus* definiatur, non ea re litteras quoque alias nescio. Scire, inquit ridens jam Favorinus, quid *penus* sit, non ex nostra magis est philosophia quàm grammatica tua. meministi enim credo quæri solitum, quid Virgilius dixerit, *penum instruere vel longam vel longo ordine*. utrumque enim profecto scis legi solitum, sed, ut faciam æquiore animo ut sis; ne illi quidem veteris juris magistri, qui Sapientes appellati sunt, definisse satis rectè existimantur quid sit *penus*. nam Q. Scævola, ad demonstrandum *penum*, his verbis usum audio: *Penus est, quod esculentum aut poculentum est. quod enim ipsius patris familias, liberorum patris familias ejusque familia, quæ circum eum aut liberos ejus est & opus eorum facit, causa paratum est, ut Mucius ait, penus videri debet. nam quæ ad edendum bibendumque in dies singulos prandii aut cœnæ causa parantur, penus non sunt: sed ea potius, quæ hujusce generis longæ usionis gratia contrahuntur & reconduntur, ex eo quod non in promptu sint, sed intus & penitus habeantur, penus dicta sunt.* hæc ego, inquit, quum philosophiæ me didissem, non insuper tamen habui discere: quoniam civibus Romanis Latine loquentibus rem non suo vocabulo demonstrare non minus turpe esset, quàm hominem non suo nomine appellare. Sic Favorinus sermones in genus communes à rebus parvis & frigidis abducebat ad

ea,

ea, quæ esset magis utile audire ac discere, non allata extrinsecus, non per ostentationem, sed indidem nata acceptaque. Præterea de penu adscribendum hoc etiam putavi, Servium Sulpicium in reprehensis Scævola capitibus scripserit, Seio Ælio placuisse non quæ esui tantum & potui forent, sed tus quoque & cereos in *penu* esse; quodque esset ejus ferme rei causa comparatum. Masfurius autem Sabinus, in libro juris civilis secundo, etiam quod jumentorum causa apparatus esset, quibus dominus uteretur, *penori* attributum dicit. Ligna quoque & virgas & carbones, quibus conficeretur *penu*, quibusdam ait videri esse in *penu*. ex his autem, quæ promercalia & usuaría in locis iisdem essent, ea sola esse *penoris* putat, quæ sint usui annuo.

C A P. II.

Quid differat morbus & vitium, & quam vim habeant vocabula ista in edicto ædilium; & an eunuchus & steriles mulieres redhiberi possint, diversaque super ea re sententia.

IN edicto ædilium curulium, qua parte de mancipiis vendundis cautum est, scriptum sic fuit: TITULUS. SERVORUM. SINGULORUM. UTEI. SCRIPTUS. SIT. COERATO. ITA. UTEI. INTELLEGI. RECTE. POSSIT. QUID. MORBI. VITII. VE. QUOI. Q. SIT. QUIS. FUGITIVUS. ERRO. VE. SIT. NOXA. VE. SOLUTUS. NON. SIT. propterea quæsierunt jureconsulti veteres, quod *mancipium morbosum* quodve *vitiosum* rectè diceretur; quantumque *morbis* à *vitio* differret. Cæcilius Sabinus, in libro quem de edicto ædilium curulium composuit, Labeonem refert, quid esset *morbis*, hisce verbis definisse. *Morbis est habitus cujusque corporis contra naturam, qui usum ejus facit deteriozem. sed morbum alias*

alias in toto corpore accidere dicit, alias in parte corporis, totius corporis *morbum* esse, veluti pthifis aut febris; partis autem, veluti cæcitas aut pedis debilitas. *balbus* autem, inquit, & *atypus* vitiosi magis quam morbofi sunt: ut *equus mordax*, *calcitro*, vitiosus non morbofus est. sed cui morbus est, id etiam vitiosum est: neque id tamen contra fit. potest enim, qui vitiosus est, non morbofus esse. quamobrem, quum de homine morbofo ageretur, nequaquam, inquit, ita diceretur: QUANTI OB ID VITIUM. MINORIS. ERIT. De eunucho quidem quæsitum est, an contra edictum ædilium videretur vendundatus, si ignorasset emtor eum eunuchum esse. Labeonem respondisse ajunt, redhiberi posse quasi morbofum: sues autem feminas, si steriles essent, & venum issent, ex edicto ædilium posse agi Labeonem scripsisse. De sterili autem muliere, si nativa sterilitate sit, Trebatium contra Labeonem respondisse dicunt. nam quum redhiberi eam Labeo, quasi minus sanam, putasset necesse: non oportere ajunt Trebatium ei edicto apposuisse, si ea mulier a principio genitali sterilitate esset. at si valetudo ejus ostendisset, exque ea vitium factum esset, ut concipere fœtus non posset; tum sanam non videri, & esse in causa redhibitionis. De myope quoque, qui *lusciosus* Latine appellatur, & *ædè vadè* diffensum est. alii enim redhiberi omnimodis debere, alii contra, nisi id vitium morbo contractum esset. eum verò, cui dens deesset, Servius redhiberi posse respondit: Labeo in causa esse redhibendi negavit. nam & magna, inquit, pars dente aliquo carent: neque eo magis plerique homines morbofi sunt. & absurdum admodum est dicere, non sanos nasci homines; quoniam cum infantibus non simul dentes gignuntur. Non prætereundum est, id quoque in libris veterum jurisperitorum scriptum esse *morbum* & *vitium* distare: quòd *vitium* perpetuum, *morbus* cum accessu discessuque sit. sed hoc si ita est; neque cæcus neque eunuchus

nochus mo
xi, senten
juris civilis
trum Lac
si, morbofi
quam quæ

Quid nulla
Carvili
pellex

M
R
ctiones
fuisse: q
tunc mat
cus in lib
cautiones
Sp. Carv
bilis divor
poris vit
1333
Carviliu
lexisse,
jurisjura
quòd jura
quærendo
latum, pr
suetæque
matrimon
tur, quæ
ASAM.
GET.
ARNW

nuchus morbosus est, contra Labeonis, quàm suprà dixi, sententiam. Verba Maffurii Sabini appofui ex libro juris civilis fecundo: *Furiosus mutusve, cuive quod membrum lacerum la sumque est, aut obest quominus ipse aptus fit, morbofi sunt. qui non longe videt, tam sanus est, quam qui tardius currit.*

C A P. III.

Quòd nullæ fuerint rei uxoriæ actiones in urbe Roma ante Carvilianum divortium: atque inibi quid fit propriè pellex: quæque ejus vocabuli ratio fit.

MEmoriæ traditum est, quingentis ferè annis post Romam conditam, nullas rei uxoriæ neque actiones neque cautiones in urbe Romana aut in Latio fuisse: quia profectò nihil desiderabantur, nullis etiam tunc matrimoniis divertentibus. Servius quoque Sulpicius in libro, quem composuit de dotibus, tum primùm cautiones rei uxoriæ necessarias esse visas scripsit, quum Sp. Carvilius, cui Ruga cognomentum fuit, vir nobilis divortium cum uxore fecit; quia liberi ex ea, corporis vitio, non gignerentur, anno urbis conditæ I CXXXIII M. Attilio P. Valerio Coss. atque is Carvilius traditur uxorem, quam dimisit, egregiè dilexisse, carissimamque morum ejus gratia habuisse; sed jurisjurandi religionem animo atque amori prævertisse; quòd jurare à censoribus coactus erat uxorem se liberùm quærendorum gratia habiturum. *Pellicem* autem appellatam, probrosamque habitam eam, quæ juncta consuetaque esset cum eo, in cujus manu mancipioque alia matrimonii causa foret, hac antiquissima lege ostenditur, quam Numæ regis fuisse accepimus: **PELLEX. ASAM. JUNONIS. NE. TAGITO. SI. TAGET. JUNONI. CRINIBOUS. DEMISSIS. ARNUM. FEMINAM. CAIDITO. pellex autem**

quam Rav.
de aut. prou.
c. 1. ex ph.
cat.

rem quasi *πρόδοξ*, id est, quasi *πρόδοξ*: ut pleraque alia, ita hoc quoque vocabulum de Græco flexum est.

CAP. IV.

Quid Servius Sulpicius in libro, qui est de dotibus, scripserit de jure atque more veterum sponsaliorum.

Sponsalia in ea parte Italiae, quæ Latium appellatur, hoc more atque jure solita fieri scripsit Servius Sulpicius in libro, quem scripsit de dotibus: *Qui uxorem, inquit, ducturus erat, ab eo, unde ducenda erat, stipulabatur eam in matrimonium ductum iri. qui daturus erat, itidem spondebat daturum. is contractus stipulationum sponsonumque dicebatur sponsalia. tum, quæ promissa erat, sponsa appellabatur; qui sponderat ducturum, sponsus. sed si post eas stipulationes uxor non dabatur, aut non ducebatur; qui stipulabatur ex sponsu agebat, iudices cognoscebant. iudex, quamobrem data acceptave non esset uxor, quarebat. si nihil iusta causa videbatur; litem pecunia aestimabat: quantique interfuerat eam uxorem accipi aut dari, eum, qui sponderat aut qui stipulatus erat, condemnabat. hoc jus sponsaliorum observatum dicit Servius ad id tempus, quo civitas universo Latio, lege Julia, data est. hæc eadem Neratius scripsit in libro, quem de nuptiis composuit.*

CAP. V.

Historia narrata de perfidia haruspicum Etruscorum: quodque ob eam rem versus hic a pueris Roma urbe tota cantatus est; Malum consilium consultori pessimum est.

Sætatua Romæ in comitio posita Horatii Coclitis fortissimi viri de cœlo tacta est. ob id fulgur piaculis luendum, haruspices ex Etruria acciti, inimico atque hostili

hostili in populum Romanum animo, instituerant eam rem contrariis religionibus procurare. atque illam statuam suaserunt in inferiorem locum perpetam transponi, quem sol oppositu circum undique aliarum ædium nunquam illustraret. quod quum ita fieri persuasissent, delati ad populum proditique sunt; &, quum de perfidia confessi essent, necati sunt: constititque eam statuam, proinde ut veræ rationes post compertæ monebant, in locum editum subducendam, atque ita in area Volcani sublimiori loco statuendam: eaque res benè & prosperè reipubl. cessit. tunc igitur, quòd in Etruscos haruspices malè consulentes animadversum vindicatumque fuerat, versus hic scitè factus cantatusque esse à pueris urbe tota fertur.

Malum consilium consultori pessimum est.

Ea historia de haruspiciibus ac de versu isto senario scripta est in Annalibus Maximis libro undecimo, & in Verrii Flacci libro primo rerum memoria dignarum. videtur autem hic versus de Græco illo Hesiodi versu expressus:

Ἡ ἵ κακὴ βασιλὴ τῶ βασιλευσίνι κακίστη.

C A P. VI.

Verba veteris S. C. in quo decretum est hostiis majoribus expiandum, quòd in sacrario hasta Martia movissent: atque inibi enarratum quid sint hostiæ succidaneæ: quid item tempora præcidaneæ: quòdque Capito Atejus ferias quasdam præcidaneas appellavit.

UT terram movisse nunciari solet; eaque res procuratur: ita in veteribus memoriis scriptum legimus, nunciatum esse senatui, in sacrario, in regia, hastas Martias movisse. ejus rei causa senatusconsultum factum est M. Antonio A. Postumio coss. ejusque ex-

emplum hoc est: QUOD. C. JULIUS. L. F. PON-
TIFEX. NUNCIAVIT. IN. SACRARIO. IN.
REGIA. HASTAS. MARTIAS. MOVISSE.
DE. EA. RE. ITA. CENSUERUNT. UT I. M.
ANTONIUS. CONSUL. HOSTIIS. MAJORI-
BUS. JOVI. ET. MARTI. ET. CAETERIS.
DIS. QUIBUS. VIDERETUR. PLACANDIS.
UT I. PROCURASSET. SATIS. HABENDUM.
CENSUERUNT. SI. QUID. SUCCIDANEIS.
OPUS. ESSET. ROBIGUS. ACCEDERET.
Quòd *succidaneas hostias* senatus appellavit, quari solet
quid verbum id significet. in Plauti quoque comœdia,
quæ Epidicus inscripta est, super eodem ipso verbo re-
quiri audio in his versibus:

Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam,

Ut meum tergum stultitia tua subdas succidaneum?

Succidanea autem *hostia* dicuntur, *e*, littera per mo-
rem compositi vocabuli in, *i*, litteram commutata. nam
quasi *succadanea* appellatæ: quoniam, si primis hostiis
litatum non erat, aliæ post easdem ductæ hostiæ cæde-
bantur. quæ, quasi prioribus jam cæsis, luendi piaculi
gratia, subdebantur & succidebantur: ob id *succidanea*
nominatæ, littera, *i*, scilicet tractim pronunciata.
audio enim quosdam eam litteram in hac voce barbare
corripere. Eadem autem ratione verbi *pracidanea* quo-
que hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia solemnia pridie
cæduntur. *porca* etiam *pracidanea* appellata, quam pia-
culi gratia, ante fruges novas captas immolari Cereri
mos fuit, si qui familiam funestam aut non purgaverant,
aut aliter eam rem, quàm oportuerat, procuraverant.
Sed porcæ & hostias quasdam præcidaneas, sicuti dixi,
appellari, vulgo notum est: *ferias præcidaneas* dici, id,
opinor, à vulgo remotum est. Propterea verba Ateii
Capitonis ex quinto librorum, quos de pontificio jure
composuit, scripsi. Tib. Coruncanio pontifici maximo

feria

feria præcidanea in atrum diem inaugurata sunt. collegium decrevit non habendum religioni, quin eo die feria præcidanea essent.

C A P. VII.

De epistola Valerii Probi grammatici ad Marcellum scripta super accentu nominum quorundam Pœnicorum.

Valerius Probus grammaticus inter suam ætatem præstanti scientia fuit. is *Hannibalem* & *Hasdrubalem* & *Hamilcarem* ita pronunciabat, ut penultimam circumflecteret; ut testis est epistola ejus scripta ad Marcellum, in qua Plautum & Ennium multosque alios veteres eo modo pronunciasse affirmat. solius tamen Ennii versum unum ponit, ex libro, qui *Scipio* inscribitur. eum versum quadrato numero factum subjecimus: in quo, nisi tertia syllaba de Hannibalis nomine circumflexa ponatur, numerus claudus est. versus Ennii, quem dixit, ita est:

Qui propter Hannibalis copias considerant.

C A P. VIII.

Quid C. Fabricius de Cornelio Rufino homine avaro dixerit: quem quum odisset inimicusque esset, designandum tamen consulem curavit.

Fabricius Luscinus magna gloria vir magnisque rebus gestis fuit. P. Cornelius Rufinus manu quidem strenuus & bellator bonus, militarique disciplina peritus admodum fuit; sed furax homo & avaritia acri erat. hunc Fabricius non probabat, neque amico utebatur, ofusque eum morum causa fuit. Sed quum in temporibus reipubl. difficillimis consules creandi forent; & is Rufinus peteret consulatum, competitorisque ejus essent imbelles quidam & futiles: summa ope adnissus est

Fabricius, uti Rufino consulatus deferretur, eam rem plerisque ammirantibus, quòd hominem avarum, cui esset inimicissimus, creari consulem peteret, quem hostiliter oderat: Fabricius inquit, *Nihil est quod miremini; si malui compilari quam venire.* Hunc Rufinum postea bis consulatu & dictatura functum censor Fabricius senatu movit, ob luxuriæ notam; quòd decem pondo libras argenti facti haberet. id autem, quod supra scripti, Fabricium de Cornelio Rufino ita, ut in pleraque historia est, dixisse, M. Cicero non aliis à Fabricio, sed ipsi Rufino gratias agenti, quòd ejus gratias dignatus consul esset, dictum esse refert in libro secundo de Oratore. Verba Ciceronis hæc sunt: *Arguta etiam significatio est, quum parva re & sæpe verbo res obscura & latens illustratur: ut quam C. Fabricio P. Cornelius homo, ut existimatur, avarus & furax, sed egregiè fortis & bonus imperator gratias ageret, quod se homo inimicus consulem fecisset, bello præsertim magno & gravi: Nihil est quo mihi gratias agas, inquit, si malui compilari quam venire.*

C A P. IX.

Quid significet propriè, religiosus, & in qua diverticula significatio vocabuli istius flexa sit, & verba Nigidii Figuli ex commentariis ejus super ea re sumta.

Nigidius Figulus, homo, ut ego arbitror, juxta M. Varronem doctissimus, in undecimo commentariorum grammaticorum refert versum ex antiquo carmine memoria hercle dignum,

Religentem esse oportet; religiosum nefas.

Cujus autem id carmen sit, non scribit, atque in eodem loco Nigidius, *Hoc, inquit, inclinamentum semper hujuscemodi verborum, ut vinosus, mulierosus, religiosus, nummosus, signat copiam quamdam immodicam rei, super*

per qua dicitur. quocirca religiosus is appellabatur, qui nimia & superstitiosa religione sese alligaverat, eaque res vitio assignabatur. Sed præter ista, quæ Nigidius dicit, alio quodam diverticulo significationis religiosus pro casto atque observanti cohibentique sese certis legibus finibusque dici cœptus. simili autem modo illa quoque vocabula, ab eadem profecta origine, diversum significare videntur, religiosi dies, & religiosa delubra. religiosi enim dies dicuntur tristi omine infames impeditique: in quibus & res divinas facere & rem quampiam novam exordiri temperandum est. quos multitudo imperitorum pravè & perperam nefastos appellant. itaque M. Cicero in libro epistolarum nono ad Atticum, Majores, inquit, nostri funestiorem diem esse voluerunt Aliensis pugna, quam urbis captæ; quòd hoc malum ex illo. itaque alter religiosus etiam nunc dies, alter in vulgus ignotus. idem tamen M. Tullius in oratione de accusatore constituendo, religiosa delubra dicit, non ominosa nec tristia, sed majestatis venerationisque plena. Massurius autem Sabinus, in commentariis quos de indigenis composuit, Religiosum, inquit, est quod propter sanctitatem aliquam remotum ac sepositum à nobis est. verbum à relinquendo dictum, tamquam carimonia à carendo. Secundùm hanc Sabini interpretationem templa quidem ac delubra, quia horum cumulus in vituperationem non cadit, ut illorum, quorum laus immodesta est, religiosa sunt, quæ non vulgò ac temere, sed cum castitate carimoniaque adunda & reverenda & reformidanda sunt magis quàm invulganda. sed dies religiosi dicti, quos ex contraria causa, propter omnis diritatem, relinquimus. iccirco ait Terentius in Heautontimorumenò:

Tum, quod dem ei, rectè est. nam, nihil esse mihi, religio est dicere.

Quòd si, ut ait Nigidius, omnia istiusmodi inclinationa nimium ac præter modum significant, & iccirco

in culpas cadunt, ut, *vinosus, mulierosus, verbosus, morosus, famosus*: cur *ingeniosus, formosus & officiosus & speciosus*, quæ pariter ab ingenio & forma & officio inclinata sunt; cur etiam *disciplinosus, consilius, victoriosus*, quæ M. Cato ita effiguravit; cur item *facundiosa*, quod Sempronius Asellio tertio decimo rerum gestarum ita scripsit, *Facta sua spectari oportere; dicta non, si minus facundiosa essent*: cur, inquam, ista omnia nunquam in culpam, sed in laudem dicuntur; quamquam hæc quoque incrementum sui nimium demonstrant? an propterea, quia illis quidem, quæ supra posuit, adhibendus est modus quidam necessarius? nam & *gratia*, si nimia quidem atque immodica, & *mores*, si multi atque varii, & *verba*, si perpetua atque infrunita & obtundentia, & *fama*, si magna & inquieta & invidiosa sit, neque laudabilia neque utilia sunt. *ingenium* autem & *officium* & *forma* & *disciplina* & *consilium* & *victoria* & *facundia*, sicut ipsæ virtutum amplitudines, nullis finibus cohibentur, sed quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sunt.

C A P. X.

Quid observatum de ordine rogandarum sententiarum in senatu, iurgiorumque in senatu C. Caesaris Consulis & M. Catonis diem dicendo eximentis.

ANte legem, quæ nunc de senatu habendo observatur, ordo rogandi sententias varius fuit. aliàs primus rogabatur, qui à censoribus princeps in senatum lectus fuerat; aliàs qui designati consules erant, quidam è consulibus studio aut necessitudine aliqua adducti, quem iis visum erat, honoris gratia, extra ordinem sententiam primum rogabant. Observatum tamen est, quomodo extra ordinem fieret, ne quis quemquam ex alio quàm ex consulari loco sententiam primum rogaret. *C. Cæ-*

Suet. Cæs. Jul. 26. Sar

far in consulatu, quem cum M. Bibulo gessit, quatuor solos extra ordinem rogasse sententiam dicitur. ex iis quatuor principem rogabat M. Crassum. sed, postquam filiam Cn. Pompejo desponderat, primum cœperat Pompejum rogare. ejus rei rationem reddidisse eum senatui Tiro Tullius M. Ciceronis libertus refert: itaque se ex patrono suo audisse scribit. id ipsum Capito Atejus in libro, quem de officio senatorio composuit, scriptum reliquit. in eodem libro Capitonis id quoque scriptum est. *Cajus, inquit, Caesar consul M. Catonem sententiam rogavit. Cato rem quam consulebatur, quoniam non è rep. videbatur, perfici volebat. ejus rei gratia ducenda, longa oratione utebatur; eximebatque dicendo diem. erat enim jus senatori, ut, sententiam rogatus, diceret antè quicquid vellet alii rei & quoad vellet. Caesar consul viatorem vocavit; eumque, quum finem non faceret, prehendi loquentem & in carcerem duci jussit. senatus consurrexit: prosequatur Catonem in carcerem. hac, inquit, invidia facta Caesar destitit, & mitti Catonem jussit.*

CAP. XI.

*Qua qualiaque sint, qua Aristoxenus, quasi magis comper-
ta, de Pythagora memoria commendavit, & que item
Plutarchus eundem in modum de eodem Pythagora
scripsit.*

Opinio vetus falsa occupavit & convaluit, Pythagoram philosophum non esitavisse ex animalibus; item abstinuisse fabulo, quem κνᾶμον Græci appellant. ex hac opinione Callimachus poëta scripsit:

Καὶ κνᾶμων ἀπο χεῖρας ἔχεν ἀνιῶντων ἔδεσθς

Κεῖ γὼ Πυθαγόρου ὡς ἐπέλθε λέγω.

Ex eadem item opinione M. Cicero in libro de divinatione primo, hæc verba posuit; *Jubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod*

errorem animis perturbationemque afferat. ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur, ne faba vescerentur, quod habet inflationem magnam is cibus tranquillitatem mentis quarentibus contrariam. hæc quidem M. Cicero. Sed Aristoxenus musicus vir litterarum veterum diligentissimus, Aristotelis philosophi auditor, in libro, quem de Pythagora reliquit, nullo sæpius legumento Pythagoram dicit usum quàm fabis. quoniam is cibus & subduceret sensum alvum & lævigaret. Verba ista Aristoxeni subscripti: Πυθαγόρειος δὲ τῶν ὀσπερίων μάλιστα τὸν κύαμον ἐδοκίμασε λίαν κινητικὸν τε γὰρ εἶναι, καὶ διαφορητικόν. διὸ καὶ μάλιστα κέχρηται αὐτῷ. Porculis quoque minusculis & hœdis tenerioribus victitasse idem Aristoxenus refert. quam rem videtur cognovisse ex Xenophilo Pythagorico familiari suo, & ex quibusdam aliis natu majoribus, qui ab ætate Pythagoræ haud multum aberant. ac de animalibus Alexis etiam pœta in comœdia, quæ Pythagoræ vita inscribitur, docet. videtur autem de κνάμῳ non esitato causam erroris fuisse, quia in Empedocli carmine, qui disciplinas Pythagoræ secutus est, versus hic invenitur:

Δειλοὶ, παύδειλοι, κνάμων ἄπο χεῖρας ἔχεδζ.
opinati enim sunt plerique κνάμων legumentum vulgo dici. sed qui diligentius acquisitiusque carmina Empedocli arbitrati sunt, κνάμω hoc in loco testiculos significare dicunt; eosque more Pythagoræ opertè atque symbolicè κνάμωσ appellatos, quia sint εἰς τὸ κνεῖν δεινοὶ καὶ αἵ ποί τῶ κνεῖν; & genituræ humanæ vim præbeant, iccircoque in Empedocli versu isto non à fabulo edendo, sed à rei veneræ proluvio voluisse homines deducere. Plutarchus quoque homo in disciplinis gravi auctoritate in primo librorum quos de Homero composuit Aristotelem philosophum scripsit eadem ipsa de Pythagoricis scripsisse; quòd non abstinerunt edundis animalibus, nisi pauca carne quadam. verba ipsa Plutarchi, quoniam

res

res inopinata est, subscripti: Ἀριστοτέλης δὲ μήτρας, καὶ καρδίας, καὶ ἀκαλύφης, καὶ τειβίων ἄλλων ἀπὸ χροδῶν φησι τὸς Πυθαγορείους. χροδὸς δὲ πῖς ἄλλοις. Ἀκαλύφη autem est animal marinum, quod urtica appellatur. sed & piscibus nonnullis abstinere Pythagoricos Plutarchus in Symposiacis dicit: Pythagoram verò ipsum sicuti celebre est Euphorbum primo se fuisse dictitasse; ita hæc remotiora sunt his, quæ Clearchus & Dicæarchus memoriæ tradiderunt, fuisse eum postea Pyrandrum, deinde Callicleam, deinde feminam pulchra facie meretricem, cui nomen fuerat Alce.

C A P. XII.

Nota & animadversiones censoria in veteribus monumentis reperta memoria digna.

SI quis agrum suum passus fuerat sordescere, eumque sindiligenter curabat, ac neque araverat, neque purgaverat; sive quis arborem suam vineamque habuerat derelictui, non id sine pœna fuit: sed erat opus censorium, censoresque ærarium faciebant. item si quis eques Romanus equum habere gracilentum aut parum nitidum visus erat, *impolitia* notabatur. id verbum significat quasi si tu dicas, *incuria*: cujus rei utriusque auctoritates sunt: & M. Cato id sæpe numero attestatus est.

C A P. XIII.

Quod incentiones quadam tiliarum certo modo factæ ischiacis mederi possint.

PROditum hoc plerisque est & memoriæ mandatum; Pischiaci quum maximè doleant, tum, si modulis lenibus tibicen incinat, minui dolores. ego nuperrimè in libro Theophrasti scriptum inveni viperarum moribus tibicinem scitè modulateque adhibitum mederi. re-
fert

fert etiam idem Democriti liber, qui inscribitur *Ἐπιλοιμῶν ἢ λοιμικῶν κακῶν*. in quo docet plurimis hominum morbis medicinam fuisse inctiones tibiaram. tanta prorsus est affinitas corporibus hominum mentibusque; & propterea quoque vitiis aut medelis animorum & corporum.

C A P. XIV.

Narratur historia de Hostilio Mancino aedili & Mamilia meretrice; verbaque decreti tribunorum ad quos a Mamilia provocatum est.

Quum librum nonum Atei Capitonis Conlectaneorum legeremus, qui inscriptus est *de iudiciis publicis*; decretum tribunorum visum est gravitatis antiquæ plenum. propterea id meminimus; idque ob hanc causam & in hanc sententiam scriptum est. A. Hostilius Mancinus aedilis curulis fuit, is Mamilia meretrici diem ad populum dixit, quòd de tabulato ejus noctu lapide ictus esset, vulnusque ex lapide ostendebat. Mamilia ad tribunos plebei provocavit. apud eos dixit commissatorem Mancinum ad ædes suas venisse; eum sibi fas recipere non fuisse in æde sua; sed quum vi irrumperet, lapidibus depulsum. tribuni decreverunt aedilem ex eo loco jure dejectum, quo eum venire cum coronario non decuisset: propterea, ne cum populo aedilis ageret, intercesserunt.

C A P. XV.

Defensa à culpa sententia ex historia Sallustii, quam inimici ejus cum insectatione maligne reprehenderint.

Legantia orationis Sallustii verborumque facundia & novandi studium cum multa prorsus invidia fuit: multique non mediocri ingenio viri conati sunt reprehendere

hendere pleraque & obrectare. in quibus plura inſcitè aut malignè vellicant: nonnulla tamen videri poſſunt non indigna reprehentione. quale illud in Catilinæ hiſtoria repertum eſt; quod habeat eam ſpeciem, quaſi parum attentè dictum. Verba Salluſtii hæc ſunt. *Ac mihi quidem, tametſi haudquaquam par gloria ſequatur ſcriptorem & auctorem rerum, tamen imprimis arduum videtur res geſtas ſcribere. primum, quod facta dictis exa- quanda ſunt: dein, quòd plerique, quæ delicta reprehenderis, malivolentia & invidia dicta putant. ubi de magna virtute atque gloria bonorum memores; quæ ſibi quiſque facilia factu putat, æquo animo accipit: ſupra, veluti ficta pro falſis ducit.* Propoſuit, inquiunt, dicturum cauſas, quamobrem videatur eſſe arduum, res geſtas ſcribere: atque ibi non primum cauſam, ſed querelas dicit, non enim cauſa videri debet, cur hiſtoriæ opus arduum ſit, quod ii, qui legunt, aut inique interpretantur quæ ſcripta ſunt, aut vera eſſe non credunt. obnoxiam quippe & obiectam falſis exiſtimationibus eam rem dicendam magis ajunt quàm arduam. quia, quod arduum eſt, ſui operis difficultate eſt arduum, non opinionis alienæ erroribus. Hæc illi malivoli reprehendores dicunt; ſed, *arduum*, Salluſtius non pro difficili tantum, ſed pro eo quoque ponit, quod Græci *δυχερής* aut *χαλεπὸν* appellant: quod eſt tum difficile tum moleſtum quoque & incommodum & intractabile. quorum verborum ſignificatio à ſententia Salluſtii ſuprà ſcripta non abhorret.

C A P. XVI.

De vocabulis quibusdam a Varrone & Nigidio contra quotidiani sermonis consuetudinem declinatis: atque inibi id genus quadam cum exemplis veterum relata.

M Varronem & P. Nigidium, viros Romani generis disertissimos, comperimus non aliter locutos esse & scripsisse, quàm *senatus*, & *domus*, & *fluctus*: qui est patrius casus, ab eo quod est, *senatus*, *domus*, & *fluctus*. hinc *senatui*, *domui*, *fluctui*, cæteraque his consimilia pariter dixisse. Terentii quoque comici versus in libris veteribus itidem scriptus est:

Ejus anuis, opinor, causa, qua est morina.

Hanc eorum auctoritatem quidam e veteribus grammaticis ratione etiam firmare voluerunt, quòd omnis dativus singularis littera finitus, *i*, si non similis est genitivi singularis, littera addita genitivum singularem facit. ut, *patri patris*, *duci ducis*, *cedi cedis*. Quum igitur, inquirunt, in casu dandi, huic *senatui*, dicamus; genitivus ex eo singularis *senatus* est, & non *senatus*. Sed non omnes concedunt in casu dativo *senatui* magis dicendum, quàm *senatu*. sicut Lucilius in eodem casu, *victu* & *anu*, dicit, non, *victui* & *anui*, in hisce verbis,

Quod sumptum atque epulas victu præponis honesto.

& alio in loco

Anu noceo, inquit,

Virgilius quoque in casu dandi, *aspectu*, dicit, non *aspectui*.

— *Teque aspectu ne subtrahere nostro.*

& in Georgicis:

Quòd nec concubitu indulgent.

Cajus etiam Cæsar gravis auctor linguæ Latinæ in Anticatone, *Unius*, inquit, *arrogantia superbiaque dominatuque.*

minatuque. item in Dolabellam actionis III. ibi isti quorum in ædibus fanisque posita & honori erant & ornatu. in libris quoque analogicis omnia istiusmodi sine, i, littera dicenda cenfer.

CAP. XVII.

De natura quarundam particularum, que præposita verbis intendi atque produci barbare atque insciè videntur, exemplis rationibusque plusculis disceptatum.

Lucilli ex undecimo versus sunt :

Scipiade magno improbus objiciebat Afellus,

Lustrum, illo censore, malum infelixque fuisse.

objiciebat, o, littera producta multos legere audio; idque eo facere dicunt, ut ratio numeri salva sit. idem infra :

— & jam

Conjicere in versus dictum præconis volebam

Grati.

in hoc quoque prima verbi præpositio ob eandem causam producitur. item quintodecimo.

Subjicit hinc humilem, & sufferctus posteriorem.

subjicit, u, littera longa legunt; quia primam syllabam brevem esse in versu heroico non convenit. item apud Plautum in Epidico, con, syllabam productam pronunciant,

Age nunc jam, orna te Epidice & pallium in collum conjice.

Apud Virgilium quoque, subjicit, verbum produci à plerisque audio.

— etiam Parnasia laurus

Parva sub ingenti matris se subjicit umbra.

Sed neque, ob, neque, sub, præpositio producendi habent naturam; neque item, con; nisi quum eam litteræ sequantur, quæ in verbis, constituit, & confecit, secundum

secundum eam primæ sunt, vel quum eliditur ex ea, *n* littera: sicut Sallustius, *Facinoribus*, inquit, *coopertus*. in his autem, quæ supra posui, & metrum esse integrum potest, & præpositiones istæ possunt non barbarè protendi: secunda enim littera in his verbis per duo *ii*, non per unum scribenda est. nam verbum istud, cui supra dictæ particulæ præposita sunt, non *icio* est sed *iacio*, & præteritum non *icit* facit sed *iecit*. idque ubi compositum est ex *a* littera, *a* in *i* mutatur; sicuti fit in verbis *insilio* & *incipio*: atque ita vim consonantis capit, & idcirco ea syllaba productius latiusque paulò pronunciata priorem syllabam brevem esse non patitur; sed reddit eam positu longam; proptereaque & numerus in versu & ratio in pronunciatu manet. hæc, quæ diximus, eò etiam conducunt, ut, quod apud Virgilium in sexto positum invenimus.

Eripe me his invicte malis, aut tu mihi terram

Iniice:

fic esse, *iniice*, ut supra dixi, & legendum & scribendum sciamus: nisi quis tam indocilis est, ut in hoc quoque verbo, *in* præpositionem metri causa protendat: quærimus igitur in *obicibus*, *o*, littera qua ratione intendatur, quum id vocabulum factum sit à verbo, *obicio*; & nequâquam simile sit, quod à verbo *moveo motus*, *o*, littera longa dicitur. Equidem memini Sulpicium Apollinarem, virum præstanti litterarum scientia, *obices* & *obicibus*, *o*, littera correpta dicere; in Virgilio quoque sic eum legere;

— *qua vi maria alta tumescant*

Obicibus ruptis.

sed ita, ut diximus, *i*, litteram quæ in vocabulo quoque gemina esse debet, paullo uberius largiusque pronunciabat. congruens igitur est, ut *subices* etiam, quod proinde ut *obices* compositum est, *n*, littera brevi dici oporteat. Ennius in tragœdia, quæ Achilles inscribitur,

subices

subices pro aëre alto ponit, qui cœlo subjectus est, in his versibus:

Per ego deum sublimes subices, humidus

Unde oritur imber sonitu sevo & spiritus.

plerosque homines tamen legere audias, *u*, littera producta. id ipsum autem verbum *M. Cato* sub alia præpositione dicit, in oratione, quam de consulatu suo habuit. *Ita hos*, inquit, *fert ventus ad priorem Pyreneum quos projicit in altum.* & *Pacuvius* item in *Chryle*: *promontorium, cujus linguam in altum projicit.*

C A P. XVIII.

De Africano superiore sumta quedam ex annalibus memoratu dignissima.

Scipio Africanus antiquior quantâ virtutum gloria præstiterit, quàm fuerit altus animo atque magnificus, & qua sui conscientia nixus; pluribus rebus quæ dixerit quæque fecerit declaratum est, ex quibus sunt hæc duo exempla ejus fiduciæ atque exsuperantiæ ingentis. Quum *M. Nævius* tribunus plebei accusaret eum ad populum; diceretque à rege *Antiocho* accepisse pecuniam, ut conditionibus gratiosis ac mollibus pax cum eo populi Romani nomine fieret; & quædam item alia crimini daret indigna tali viro: tum *Scipio* pauca præfatus, quæ dignitas vitæ suæ atque gloria postulabat, *Memoria*, inquit, *Quirites, repeto diem esse hodiernum, quo Hannibalem Penum imperio nostro inimicissimum, magno pralio vici in terra Africa: pacemque & victoriam vobis peperit insperabilem. non igitur sumus adversum deos ingrati: sed censeo relinquamus nebulonem hunc; eamus nunc protinus Jovi optimo maximo gratulatum.* id quum dixisset, avertit, & ire in Capitolium cœpit. tum concio universa, quæ ad sententiam de Scipione ferendam convenerat, relicto tribuno, *Scipionem* in Capitolium comitata,

comitata, atque inde ad ædes ejus, cum lætitia & gratulatione sollempni prosecuta est. Fertur etiam oratio, quæ videtur habita eò die à Scipione, & qui dicunt eam non veram, non eunt inficias, quin hæc quidem verba fuerint, quæ dixi, Scipionis. Item aliud est factum ejus præclarum, Poetilius quidam tribunus plebei à Marco, ut ajunt, Catone inimico Scipionis comparati in eum atque immissi desiderabant in senatu instantissime, ut pecuniæ Antiochenæ, prædæque, quæ eò in bello capta erat, rationem redderet. fuerat enim L. Scipioni Asiatico fratri suo imperatori in ea provincia legatus, ibi Scipio exsurgit; & prolato è sinu togæ libro, rationes in eo scriptas esse dixit omnis pecuniæ omnisque prædæ. Illi tum ut palam recitaretur, & ad ærarium deferretur. sed enim id jam non faciam, inquit, nec me ipse afficiam contumelia, eumque librum statim coram discepsit suis manibus, & concepsit; ægrè passus, quòd cui salus imperii ac reip. accepta ferri deberet, rationem pecuniæ prædaticæ posceretur.

C A P. XIX.

Quid M. Varro in logistorico scripserit de moderando victu puerorum impubium.

PUeros impuberes compertum est, si plurimo cibo nimioque somno uterentur, hebetiores fieri, veterni usque aut eluci tarditatem, corporaque eorum improcera fieri, minusque adolefcere. idem plerique alij medicorum philosophorumque, & M. Varro in logistorico scripsit; quæ inscripta est *Capys aut de liberis educandis.*

CAP. XX.

NOTATI à censoribus, qui audientibus iis dixerant joca quædam intempestiviter: ac de ejus nota deliberatum, qui steterat fortè apud eos oscitabundus.

INter censorias severitates tria hæc exempla in litteris sunt castigatissimæ disciplinæ. unum est hujusmodi. Censor adigebat de uxoribus sollemne jusjurandum. verba ita erant concepta: UT. TU. EX. ANIMI. TUI. SENTENTIA. UXOREM. HABES. qui jurabat, cavillator quidam & canalicula & nimis ridicularius fuit. is locum esse sibi joci dicendi ratus, quum ita, uti mos erat, censor dixisset; ET. TU. EX. ANIMI. TUI. SENTENTIA. UXOREM. HABES? *Habeo equidem, inquit, uxorem, sed non ex animi tui sententia.* tum censor eum, quòd intempestivè lascivisset, in ærarios retulit; causamque hanc joci scurrilis apud se dicti subscripsit. Altera severitas ejusdem sectæ disciplinæque est. Deliberatum est de nota ejus, qui ad censores ab amico advocatus est, & in jure stans, clarè nimis ac sonore oscitavit. atque inibi prope ut plecteretur fuit; tamquam illud indicium vagi animi foret & allucinantis, & fluxæ atque apertæ securitatis. sed quum ille dejerasset invitissimum sese ac repugnantem oscitatione victum, tenerique eo vitio quod *oscedo* appellatur; tum notæ jam destinatæ exemptus est. P. Scipio Africanus Pauli F. utramque historiam posuit in oratione, quam dixit in censura, quum ad majorum mores populum hortaretur. Item aliud refert Sabinus Massurius in septimo memoriali severè factum, *Censores.* inquit, *P. Scipio Nasica & M. Popillius quum equitum censum agerent; equum nimis strigosum & malè habitum, sed equitem ejus uberrimum & habitissimum viderunt. Et cur, inquit, ita est, ut tu sis quam equus curatior?*

quoniam, inquit, ego me curo; equum Staius meus servus: visum est parum reverens esse responsum. relatusque in ararios, ut mos est. Staius autem servile nomen fuit, plerique apud veteres servi eo nomine fuerunt. Cæcilius quoque ille comædiarum poëta inclutus servus fuit: & propterea nomen habuit Staius, sed postea versum est quasi in cognomentum; appellatusque Cæcilius Staius.

LIBER QUINTUS.

CAPUT I.

Quod Musonius philosophus reprehendit improbavitque laudari philosophum differentem à vociferantibus & in laudando gestientibus.

Musonium philosophum solitum dicere accipimus: quum philosophus, inquit, hortatur, monet, suadet, objurgat, aliudve quid disciplinarum disserit; tum, qui audiunt, si summo & soluto pectore obvias vulgaræque laudes effutunt, si clamitant etiam, si vocum ejus festivitibus, si modulis verborum, si quibusdam quasi frequentamentis orationis moventur, exagitantur, & gestiunt; tum scias & qui dicit & qui audit frustra esse: neque illic philosophum loqui, sed tibicinem canere. animus is, inquit, audientis philosophum, si, quæ dicuntur, utilia ac salubria sunt & errorum atque vitiorum medicinas ferunt, laxamentum atque otium prolixè profusèque laudandi non habet: quisquis ille est qui audit, nisi ille est planè deperditus, inter ipsam philosophi orationem & perhorrescat necesse est & pudeat tacitus & pœniteat & gaudeat & admiretur. varios adeo vultus disparilesque sensus gerat, proinde ut eum conscientiamque ejus affecerit utrarumque animi partium aut

sincera-